

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2026.21.359732>

УДК: 94.327.5 + 355.48 «1992/1993»

NAVAL WARFARE DURING THE GEORGIAN-ABKHAZI CONFLICT OF 1992–1993: MILITARY OPERATIONS OF OPPOSING SIDES

Artem Fylypenko

Head of Workshop

Scientific-Research Center of the Armed Forces of Ukraine “State Oceanarium”,

Naval Institute, National University “Odesa Maritime Academy”

20 Tarasa Kuzmina St, Odesa, 65000, Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8283-5313>

E-mail: fylypenko.niss@gmail.com

Igor Bilous

Leading scientific researcher at the Scientific and Research Department of Mathematical, Software, Information and Technical Support of Control Systems, Scientific-Research Department of Maritime Unmanned Strike Systems,

Scientific-Research Center of the Armed Forces of Ukraine “State Oceanarium” Naval Institute, National University “Odesa Maritime Academy”

20 Taras Kuzmina St, Odesa, 65000, Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-1718-1245>

E-mail: bilousigorodessa@ukr.net

Maksym Benedisiuk

Head of the Research and Application Department – Deputy Head the Scientific-Research

Department of Maritime Unmanned Strike Systems, Scientific-Research Center of the Armed Forces of Ukraine “State Oceanarium”, Naval Institute, National University “Odesa Maritime Academy”

20 Tarasa Kuzmina St, Odesa, 65000, Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-4178-4726>

E-mail: mcsymben@gmail.com

Citation: Fylypenko, A., Bilous, I. & Benedisiuk (2026), Naval warfare during the Georgian-Abkhazi conflict of 1992-1993: military operations of opposing sides. *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 21, pp. 106–117.

Submitted: 17.03.2026.

Abstract

The article, based on a wide range of scientific literature, memoirs, and other sources, reproduces the main events of the war at sea during the Georgian-Abkhazian conflict of 1992–1993. The geographical features of the theater of military operations determined the significant role of the naval component in conducting military operations by the opposing sides. Both sides actively used various improvised combat vessels to perform a wide range of functions: landing operations, landing of sabotage and reconnaissance groups, logistical support, fire damage to coastal facilities, and blockade of coast. The article shows the role played by the Gagra and Tamysh landing operations in the implementation of the strategic plans of the opposing sides. It is concluded that even in local wars of small states, naval operations can play an important role. The experience of the Georgian-Abkhaz conflict has proven that even under limited circumstances, effective improvisation can ensure success in a number of operations.

Keywords: Georgian-Abkhaz conflict, Georgia, Abkhazia, Black Sea, Gagra, Sukhumi, naval forces, landing operations, logistical support.

МОРСЬКА ВІЙНА ПІД ЧАС ГРУЗИНСЬКО-АБХАЗЬКОГО КОНФЛІКТУ 1992–1993 Р.: БОЙОВІ ДІЇ ПРОТИБОРЧИХ СТОРІН

Артем Филипенко

начальник майстерні експериментально-виробничого цеху Науково-дослідного центру Збройних Сил України «Державний океанаріум» Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» вул. Тараса Кузьміна, 20, м. Одеса, 65000, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8283-5313>
E-mail: fylypenko.niss@gmail.com

Ігор Білоус

Провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу математичного, програмного, інформаційного та технічного забезпечення систем управління науково-дослідного управління морських безпілотних ударних систем Науково-дослідного центру Збройних Сил України «Державний океанаріум» Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» вул. Тараса Кузьміна, 20, м. Одеса, 65000, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-1718-1245>
E-mail: bilousigorodessa@ukr.net

Максим Бенедісюк

начальник науково-дослідного відділу застосування – заступник начальника управління морських безпілотних ударних систем Науково-дослідного центру Збройних Сил України «Державний океанаріум» Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія», вул. Тараса Кузьміна, 20, м. Одеса, 65000, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-4178-4726>
E-mail: mcsymben@gmail.com

Цитування: Филипенко А., Білоус І., Бенедісюк М. Морська війна під час грузинсько-абхазького конфлікту 1992–1993 р.: бойові дії протиборчих сторін. *Чорноморська минувшина* : зап. Від. історії козацтва на півдні України : зб. наук. пр. / за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2026. Вип. 21. С. 106–117.

Отримано: 17.03.2026 р.
1,1 д.а.

Анотація

В статті на основі залучення широкого кола наукової літератури, мемуарів, інших джерел відтворюються основні події війни на морі під час грузино-абхазького конфлікту 1992–1993 р. Географічні особливості театру воєнних дій зумовили вагомую роль морського компоненту в проведенні воєнних операцій протиборчими сторонами. Обидві сторони активно застосовували різноманітні імпровізовані бойові плавзасоби для виконання широкого спектру функцій: морських десантів, висадки диверсійно-розвідувальних груп, логістичного забезпечення, вогневого ураження берегових об'єктів, блокади узбережжя. В статті показана роль, яку відіграли Гагрська та Тамишська десантні операції в реалізації стратегічних задумів протиборчих сторін. Зроблено висновок, що навіть у локальних війнах невеликих держав морські операції можуть відігравати важливе значення. Досвід грузинсько-абхазького конфлікту довів, що навіть за умов обмежених можливостей ефективна імпровізація може забезпечити успіх у низці операцій.

Ключові слова: грузинсько-абхазький конфлікт, Грузія, Абхазія, Чорне море, Гагра, Сухумі, військово-морські сили, морський десант, логістичне забезпечення.

Грузинсько-абхазький конфлікт 1992-1993 рр. був одним з локальних конфліктів початку 90-х років, що виникли на території нових незалежних держав на тлі розвалу Радянського Союзу. Відмінною рисою цього конфлікту від інших локальних конфліктів (придністровський, грузино-південноосетинський та нагорно-карабаський) стало застосування в бойових діях військово-морських сил протиборчих сторін. І хоча за кількістю та якістю залучених кораблів та суден та масштабом їх застосування участь військово-морських сил була обмеженою, операції, в яких вони були задіяні, відіграли значну роль в ході конфлікту.

Грузино-абхазький конфлікт слід розглядати крізь призму сучасної воєнно-політичної ситуації в Чорноморському регіоні. Всі наступні події - російсько-грузинська війна 2008 р., визнання росією незалежності Абхазії та Південної Осетії, створення на території окупованих російських регіонів 4-ї та 7-ї російських воєнних баз і нарешті, заявлені на фоні широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну наміри побудувати в Очамчирі матеріально-технічну базу Чорноморського флоту рф наочно довели, що грузинсько-абхазький конфлікт не був конфліктом двох етносів, а був зняряддям російської зовнішньої політики, спрямованої на збереження контролю над новими незалежними державами.

В зазначеному контексті грузинсько-абхазький конфлікт представляє собою перший приклад протистояння російській агресії на морі у пострадянський період.

Мета дослідження - проаналізувати театр воєнних дій – східну частину Чорного моря та Чорноморське узбережжя Кавказу, узагальнити інформацію щодо бойових дій на морі під час грузинсько-абхазького конфлікту, дослідити участь в них військово-морських сил протиборчих сторін, визначити вплив морських операцій на загальний хід бойових дій в ході грузинсько-абхазького конфлікту. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період активних бойових дій з 14 серпня 1992 р. по 30 вересня 1993 р.

В статті не розглядається роль та діяльність чорноморського флоту, який відповідно до підписаної 3 серпня 1992 р. в Ялті угоди на той час юридично мав статус Об'єднаного флоту росії та України з об'єднаним командуванням. На думку авторів питання про роль чорноморського флоту в грузинсько-абхазькому конфлікті вимагає окремого дослідження.

Різні політичні та військово-політичні аспекти грузино-абхазького конфлікту знайшли своє відображення в роботах грузинських, російських, українських та місцевих (абхазьких) дослідників. З цілком зрозумілих причин роботи більшості російських та місцевих істориків намагаються представити зазначений конфлікт як справедливу визвольну війну абхазького народу проти «націоналістів» Грузії, за якими стояли «ляльководи Заходу» (серед місцевих істориків цей конфлікт отримав навіть назву «Отечественная война» - «Вітчизняна війна»).

Різні військово-політичні та військові аспекти грузино-абхазького конфлікту відобразили у своїх роботах грузинський історик З. Папаскірі [9], місцеві дослідники В. Пачулія [10], В. Шарія [15], російські В. Захаров [4] та В. Пряхін [11]. Слід при цьому зауважити, що російські та абхазькі джерела не є надійними, оскільки містять у собі певні ідеологеми, спрямовані на виправдання абхазького сепаратизму та політики росії в регіоні.

Також окремі епізоди бойових дій висвітлюються в роботах американської дослідниці М. Д. Тофт [19] та англійського дослідника Б. Гьюїтта [18]. Останній відомий своєю проабхазькою позицією.

Серед українських дослідників можна виділити праці М. Жирохова, хоча його книги вийшли в росії [3], а також праця колективу авторів, присвячену сучасним конфліктам [5]. Безпосередньо історії військово-морських сил Грузії та абхазьких сепаратистів присвячені статті російського історика Д. Лівенцева [6, 7]. При підготовці статті автор також використовував матеріали сайтів «Эхо Кавказа», «Радио Свобода», грузинського воєнно-аналітичного сайту Gmas.de та інших.

Характеристика театру воєнних дій. Територія Абхазії – переважно гірська, гори займають 75% території регіону. Регіон має природні межі – на Заході ділянка грузинсько-

російського кордону проходить по лівому берегу р. Псоу та хребет Аїбга, на Півночі – по Головному Кавказькому хребту (Краснодарський край та Карачаєво-Черкеська республіка, на Заході Кодорський хребет та р.Інгурі є межею між регіоном і Грузією. Довжина берегової полоси становить 210 км, ключові населені пункти Сухумі, Гагра, Гудаута, Піцунда, Очамчира розташовані на низині у прибережній зоні. В Абхазії розташовані дві з трьох найбільших бухт східного Причорномор'я – Сухумська та Піцундська. Портове господарство включає в себе три порти – Сухум, Очамчира та Піцунда та три портові пункти – Новий Афон, Гудаута, Гагра із цілорічною навігацією.

В цілому територія регіону є вигідною для оборони. Приморська низина прорізана численними річками, які беруть початок у горах і впадають у Чорне море і які є природними перешкодами. Відповідно, частина ущелин, по яких течуть річки є шляхами сполучення.

Вздовж Чорноморського узбережжя проходить залізниця, яка є важливою транспортною артерією. Так само вздовж узбережжя проходить і основна магістральна автомобільна траса, яка є частиною європейського маршруту E97. Відповідно у зазначених умовах море відігравало важливу роль як у бойових діях, так і в логістичному забезпеченні протиборчих сторін.

Стан військово-морських сил протиборчих сторін. Напередодні розвалу СРСР територія Грузії, Вірменії та Азербайджана входили до складу Закавказького військового округу (ЗакВО) з центром у Тбілісі. Грузинський порт Поті був місцем базування 184-ї бригади охорони водного району (ОВР) Чорноморського флоту ВМФ СРСР із зоною відповідальності від Адлера до Батумі. До складу 184-ї бригади ОВР входили 181-й дивізіон протичовнових кораблів, 182-й дивізіон тральщиків, 82-й дивізіон навчальних кораблів, 39-й дивізіон десантних катерів (пункт базування – селище Кулеві поряд з Поті), 55-й гідрографічний район та 1171 берегова база. Корабельний склад становили п'ять малих протичовнових і сторожовий корабель, два морські, три базові і два рейдові тральщики, ракетний, торпедний і артилерійський катери, вісім десантних катерів, три каблеукладачі, два навчально-тренувальних судна, кілька допоміжних катерів різного призначення. Проте, більшість цих кораблів не дісталася Грузії. У вересні 1992 року, вже після початку активних бойових дій розпочалася передислокація особового складу, сил і засобів бригади з м.Поті до м.Новоросійськ, яка закінчилася 31 грудня 1992 року. За твердженням російських джерел, в Новоросійськ був переміщений найбільш боєздатний корабельний склад, в той час, як в Поті залишилася незначна кількість кораблів, з яких деякі були відновлені грузинськими ВМС.

На момент початку бойових дій Військово-Морські Сили Грузії знаходилися на етапі формування. Створення грузинських ВМС ще 1990 року було доручено капітану 1-го рангу, колишньому командирі атомного підводного човна ВМФ СРСР Александру Джавахішвілі. Проте, реально створення Військово-морських сил відбувалося вже після отримання незалежності та за умов конфлікту, що загострювався.

30 квітня 1992 р. командування ВМС Грузії починається формування першого підрозділу – Потійської змішаної морської бригади, у складі якої передбачався дивізіон бойових кораблів та батальйон морської піхоти [6, с.51]. За умов відсутності достатньої кількості бойових кораблів, були мобілізовані та озброєні судна Грузинського морського пароплавства.

Першими кораблями ВМС Грузії були озброєні роз'їздний катер проекту 371У «Галі» та сейнери «Кодорі» та «Гантіаді». Для десантних операцій були задіяні судна цивільного флоту – 9 пасажирських, включаючи судна на підводних крилах типу «Комета», 6 вантажних, 4 буксири, 3 ліхтери, плаваючий кран та 12 сейнерів [6, с.51].

Створення військово-морських сил «Республіки Абхазія» розпочалося відразу після початку активних бойових дій. 17 серпня 1992 року група, яку організував цивільний штурман далекого плавання Леван Катіба, вивела з Сухумі в Новий Афон кілька суден. 29 серпня 1992 р., був виданий Наказ командувача військами «Республіки Абхазія», який передбачав створення групи катерів, «використовуючи для цього всі плавзасоби Республіки,

що є в наявності». Командиром групи катерів був призначений мічман Алік Какалія [10, с. 270]. В обох приморських містах, що на той час залишилися під контролем сепаратистів Гудауті і Піцунді - почалося створення морських формувань. У Піцунді група до морського формування увійшли чотири катери та теплохід «Комета-50».

Наказом командувача військами «Республіки Абхазія» № 18 від 20 вересня 1992 р. командувачем флоту «Республіки Абхазія» був призначений Леван Катіба [9, с. 270]. Був створений штаб, укомплектований особистий склад, зібрана зброя та судна. У вересні 1992 р. з оз.Ріца в Піцунду перевели, за різними даними, 7-9 катерів на підводних крилах проекту 343МЕ "Волга". 7 жовтня 1992 р. абхазький екіпаж перегнав з Новоросійська в Піцунді самохідну баржу "МСБ-12".

На цивільні судна встановлювалися стрілецьке та артилерійське озброєння, пускові установки некерованих реактивних снарядів. Морські сили сепаратистів були розділені на два дивізіони, Піцундський та Гудаутський. Всього, за деякими підрахунками, у 1992-1993 рр. сепаратисти мали у своєму розпорядженні 25-35 плавзасобів. Ремонтні майстерні флоту базувалися у Гудауті, в Мюссерській бухті. Були створені Гудаутська та Піцундська бази берегової охорони, спеціальна водолазно-диверсійна група [10, с. 270]. У жовтні 1992 року почалося формування батальйону берегової охорони з трьох рот численністю 300 осіб для оборони берега моря від гирла річки Гуміста до Нового Афона. За наказом міністра оборони «Республіки Абхазія» № 116 від 15 грудня 1992 року був створений батальйон берегової охорони Гудаутського гарнізону.

Початок конфлікту. Історія виникнення грузинсько-абхазького конфлікту і період до початку бойових дій не є темою даної публікації. Варто лише зазначити, що суперечки між абхазами і грузинами мали давнє історичне коріння і загострилися внаслідок розвитку відцентрових тенденцій в Радянському Союзі і прагнення грузинського народу до незалежності. За результатами перепису Радянського Союзу абхази склали лише 17,8 % Абхазської автономної РСР, в той час як грузини – 45,7 %, решту – представники інших національностей. На тлі зростання активності сил, які виступали за незалежність Грузії, ширилося і прагнення абхазів до відокремлення від Грузії і відновлення статусу Абхазії як «незалежної» радянської республіки, який вона мала у 1921-1931 рр.

Тривалий час між сторонами тривала «війна законів», яка супроводжувалася збройними сутичками між абхазами та грузинами. Важливу роль в протистоянні відігравав ще один гравець – у серпні 1989 р. у Сухумі була створена Асамблея (з 1991 р. – Конфедерація) гірських народів Кавказу, яка почала створювати власні збройні формування. І хоча Конфедерація заявляла про себе як про «суверенне національно-державне утворення», її збройні формування відіграли роль російських проксі, виступивши на боці абхазів проти територіальної цілісності Грузії. Російська та вірменська етнічні меншини Абхазії спочатку зберігали нейтралітет, однак пізніше у більшості своїй вони стали на бік абхазів у їх прагненнях відокремитися від Грузії. Російська федерація грала в грузино-абхазькому конфлікті роль посередника та «миротворця», час від часу навіть надаючи підтримку офіційній грузинській владі, проте насправді створюючи ситуацію, яка дозволяла контролювати конфлікт.

Грузино-абхазьке протистояння ускладнювалося громадянською війною власне в самій Грузії, де у січні 1992 р. відбувся державний переворот. Обраний у 1991 р. Президентом Звіад Гамсахурдіа був усунутий з посади формуванням «Військової ради» Грузії на чолі з Тенгізом Кітовані та Джабою Іоселіані. Прихильники З.Гамсахурдіа, так звані «звіадісти» у Західній Грузії (Мінгрелії) розпочали збройну боротьбу проти правлячої Тимчасової військової ради.

21 лютого 1992 р. а Тимчасова військова рада Грузії скасувала Конституцію Грузинської РСР 1978 р. і відновила Конституцію Грузинської Демократичної Республіки 1921 р., яка не містила положень про автономний статус Абхазії. Керівництво Абхазії в свою чергу заявило про відновлення конституції РСР Абхазії 1925 р. і де-юре проголосила

незалежність. Державна рада Грузії, яку очолив 10 березня 1992 р. прибулий з Москви колишній перший секретар ЦК компартії Грузії та міністр закордонних справ СРСР Едуард Шеварднадзе оголосила рішення абхазького парламенту недійсним. Конфлікт все більше набував форми збройного протистояння.

Паралельно розгорталось збройне протистояння між зв'язистами та Державною радою. У липні зв'язисти викрали заступника прем'єр-міністра Грузії Александра Кавсадзе, а 11 серпня 1992 р. у м.Зугдіді під час зустрічі представників Державної ради зі зв'язистами колишній начальник особистої охорони Гамсахурдії Гоча Бахія полонив 12 державних діячів Грузії, серед яких був міністр внутрішніх справ. З метою звільнення заручників та охорони комунікацій, у тому числі залізниці та інших важливих об'єктів, розпочалася операція «Меч».

Початок бойових дій і Гагрський десант 14-15 серпня 1992 р. 14 серпня 1992 р. о 7:00 частини Національної гвардії Грузії, підтримані бронетехнікою, перетнули адміністративну межу з Абхазією і, майже не зустрічаючи спротиву, почали рухатися в бік столиці автономії м. Сухумі [5, с. 126-127]. Близько 11:00 грузинські сили зайняли місто та порт Очамчіра, а близько 12:00 зайшли до м.Сухумі.

В той час, як грузинські сили успішно просувалися до м.Сухумі і вели бої на околицях міста, ВМС Грузії провели успішну Гагрську десантну операцію, в якій взяли участь 2 вантажних судна, 2 судна на підводних крилах «Комета» та 1 баржа [6, с. 51]. Десант складався з 250 бійців різних підрозділів, серед яких були бійці батальйону легкої піхоти «Шавнабада» за підтримки 4 БМП та 4 БТР. Зранку 15 серпня 1992 р. Десант висадився біля вокзалу в с.Гантіаді і з ходу оволодів селищем Леселідзе, після чого грузинські військові вийшли на кордон з російською федерацією по р. Псоу. Місцеві сили сепаратистів при висадженні десанту чинили опір, але маючи на озброєнні лише стрілецьку зброю, не могли його зупинити і близько 19:00 відійшли до санаторію «Україна». Підтримку десанту також надали місцеві грузинські озброєнні формування з району с.Колхіда [15, с. 40] У ході протидії десантові загинуло 8 сепаратистів, а також було багато поранених.

Внаслідок операції грузинським військам вдалося взяти під контроль м.Гагри та Гагрський район і головне – ділянку грузинсько-російської границі на річці Псоу. Основна лінія фронту проходила вздовж двох невеликих річок, які розділяли протиборчі сторони: р. Бзіпі між Гагрою та Гудаутою та р. Гуміста, між Сухумі та Гудаутою. Вздовж обох з них, за допомоги російських військових були створені потужні лінії оборони. Непідконтрольним грузинським військовим залишався і район м.Ткварчелі, де сепаратистами був створений т.зв. «Восточний фронт». Майже за рік цей «фронт» відіграє важливу роль у іншій морській десантній операції, але вже з боку сепаратистів.

В ході наступальної операції грузинськими ВМС крім бойових, була проведена важлива гуманітарна операція – 18 серпня 1992 р. була здійснена евакуація 173 грузинських жінок і дітей з Піцунди [6, с. 51].

Контроль над Гагрським районом і ділянкою грузинсько-російського кордону мав для Грузії критично важливе значення, оскільки це дозволяло запобігти отриманню сепаратистами підтримки з боку Росії та Конфедерації гірських народів Кавказу. Проте, справа не була вирішена до кінця. Під контролем сепаратистів залишилася ділянка російсько-грузинського кордону вздовж Великого Кавказького хребта, через який на підконтрольну сепаратистам територію прибували загони Конфедерації гірських народів Кавказу та найманці. Серед них найчисленнішими і підготовленими були чеченські добровольці. Найпомітнішою фігурою серед них став Шаміль Басаєв із своїм «Першим чеченським батальйоном» [9, с. 424].

До того ж, маючи всі можливості завдати вирішальних ударів як в районі Ткварчелі, так і по Гумісті, політичне керівництво Грузії утрималося від наступальних військових операцій, не в останню чергу внаслідок позиції Москви, яка майже в ультимативній формі

вимагала припинення військових дій та виведення грузинських підрозділів з Абхазії [9, с. 424].

Ситуація для Гагрського угруповання, незважаючи на початковий успіх, залишалася складною. Відрізане від основного угруповання, воно мало логістичне забезпечення лише морським шляхом, в той час як противник міг отримувати підкріплення та боєприпаси по суші.

Поступово в район Гагри були перекинуті морем додаткові сили. До складу угруповання входили 101-й, 102-й та 103-й батальйони Міністерства оборони Грузії «Аваза», «Білий орел», «Шавнабада» та «Мхедріоні»; а також місцеві та регіональні добровольчі групи. Відомо також, що угрупованню на 5 баржах були доставлені БТР, РСЗВ «Град» та імпровізовані ракетні установки з протиградовими ракетами «Алазань» [6, с. 51]. Водночас грузинські джерела визнають, що однією з ключових проблем була низька боєздатність грузинських підрозділів, відсутність дисципліни та єдиного командування. До кінця вересня 1992 р. грузинське угруповання в Гагрі опинилося в серйозній кризі. Не відбувалася ротация бійців, а постачання продовольства, медикаментів та інших предметів першої необхідності відбувалися з затримками [17]. У Гагрі також були відсутні підрозділи технічної підтримки бронетехніки – різкий контраст з абхазькою стороною, яка на початок вересня створила функціональні ремонтні бази в Гудауті під керівництвом російських інструкторів [17].

Крім того, під контролем сепаратистів залишилися порт Піцунда та портові пункти Гудаута та Новий Афон, який давав їм можливість діяти з моря. Логістичний коридор грузинських сил проходив повз зайняту абхазами Піцунду, звідки сепаратисти мали змогу атакувати грузинські судна, які перевозили вантажі для Гагрського угруповання швидкісними катерами. Крім того, було здійснене мінування підступів до берегу, хоча обсяги не називаються [10, с. 270].

Отримавши підтримку з боку Конфедерації гірських народів Кавказу, сепаратисти спробували піти у контрнаступ. У ніч на 24 серпня 1992 року абхазька прес-служба оголосила, що абхазькі війська штурмують Гагру. Бій по периметру міста тривав до ранку 25 серпня. 25 серпня о 22:00 розпочався новий потужний наступ сепаратистів та бойовиків КГНК. Абхазькі підрозділи змогли просунути в місто, але грузинські війська, отримавши підкріплення з боку «Мхедріоні», втримали позиції. Бої тривали до 30 серпня коли грузинські війська о 14:00 розпочали контратаку на південь, у напрямку Піцунди. Проте контрнаступ захлинувся і грузинські війська на свої попередні позиції в Гагрі та навколо неї. Після тижня запеклих боїв лінії фронту залишилися практично там, де вони були від початку [18, Р. 148-149].

Спроба грузинських військ провести наступ в бік критично важливої Бзібської ущелини, по якій проходить Ріцинське шосе надходило підкріплення з боку росії, також зазнала невдачі.

3 вересня 1992 р. за результатами зустрічі у Москві президент рф Борис Єльцин та голова Державної ради Грузії Едуард Шеварднадзе за участі лідера сепаратистів Владіслава Ардзінби підписали підсумковий документ, який визнавав територіальну цілісність Грузії і передбачав припинення вогню з 12.00 5 вересня 1992 р. Передбачалося також створення Комісії з представників Грузії, росії та Абхазії, яка мала забезпечувати дотримання припинення вогню. Комісії мали бути передані підрозділи для здійснення «роззброєння, розформування та видалення з Абхазії, а також недопущення до Абхазії незаконних збройних формувань та груп» [12].

Військове керівництво сепаратистів використало перемир'я для перегрупування сил. З настанням холодів сепаратисти ризикували втратити єдину контрольовану ними в'ючну дорогу через гірські перевали Гудаутського району в Краснодарський Край. У зв'язку з цим лідер сепаратистів, «голова державного комітету оборони Абхазії» Владислав Ардзінба ще

до вересня віддав наказ щодо підготовки наступу проти гагрського угруповання грузинських військ [Катран]. Операція отримала кодову назву «Буря».

За свідченням заступника командувача ЗакВО росії Суфіяна Бєспаєва, грузинська сторона дотримувалася всіх угод. Наприкінці серпня з Гагри були виведені 1200 військовослужбовців та військова техніка і на момент початку наступу сепаратистів в Гагрі залишалося 200 військовослужбовців [13].

Операція розпочалася 1 жовтня 1992 р. У наступі брали участь важка бронетехніка, зокрема танки Т-72. Проте, грузинські сили оговталися та протягом кількох годин відновили початкові лінії фронту. Сепаратисти спільно з російськими проксі з КГНК знову згуртувалися та розпочали черговий наступ на Гагру, захопивши місто. Грузинська сторона стверджувала, що росіяни допомогли сепаратистам та «конфедератам» у тому числі встановленням військово-морської блокади берегової лінії та стверджувала, що перший заступник міністра оборони російської федерації – начальник Генерального штабу збройних сил російської федерації генерал-полковник Михайло Колесніков був безпосередньо відповідальний за планування операції [19, р. 104]. Цей факт, звісно ж спростовувався російськими офіційними особами, а згодом і абхазькими істориками.

У процесі проведення операції «Буря» було заплановано висадку морського десанту сепаратистів в найближчій тактичній глибині грузинських військ для недопущення розгортання ними нового рубежу оборони. Військове керівництво сепаратистів припускало, що за наявності у грузинських військ резервів у тилу вони повинні будуть закріпитися в одному з найвужчих місць – у гирла Холодної річки. Десант вийшов з Піцунди на трьох катерах. Дорогою одному катеру довелося повернутися на базу. Вранці десант з 47 осіб який складався переважно з кабардинських «конфедератів» провів висадку, після чого була організована засада над дорогою, у яку потрапив автобус і кілька легкових автівок з грузинськими військовими. Виконавши завдання по недопущенню розгортання нової лінії оборони десант сепаратистів відійшов з міста засідки [1, с. 65-68].

Після захоплення м.Гагра, а згодом сіл Гінтіаді та Лєселідзе сепаратисти встановили контроль над грузинсько-російським кордоном, завдяки чому забезпечили собі додаткові логістичні шляхи для отримання допомоги з боку росії та КГНК.

Успіх в Гагрі, надихнув сепаратистів на операцію із захоплення м. Очамчіра. Для наступу були задіяні сили т.зв. «Східного фронту» сепаратистів (район Ткварчелі). Захоплення Очамчіра дозволило б відрізати основне угруповання грузинських сил, розташоване в Сухумі від Грузії і покращити стратегічне становище «Східного фронту». Перша операція під кодовою назвою «Грім», яку сепаратисти провели 11 жовтня 1992 р. провалилася, після чого був розроблений план нової операції, яка мала відбутися 26 жовтня 1992 р. План, підготовлений Генштабом сепаратистів, передбачав наступ на місто із трьох сторін і мав супроводжуватися нічним морським десантом з Гудаути в районі с.Гудава. Проте, через шторм баржа з десантом не змогла дістатися берега. Незважаючи на неприбуття десанту, командування сепаратистів вирішило продовжувати операцію, яка зазнала невдачі [16].

Тамишський десант. До кінця 1992 р. війна набула позиційного характеру. 15-16 березня 1993 року сепаратисти спробували захопити Сухумі, але понесли значні втрати. Під час наступу кораблі сепаратистів здійснили відволікаючий маневр, імітуючи висадку десанту [10, с. 273].

На морі теж час від часу відбувалися незначні сутички. Протиборчі сторони використовували плавзасоби для висадки диверсійно-розвідувальних груп в тилу противника. 24 квітня 1993 р. сторожовий катер типу «Гриф» сепаратистів перехопив грузинську баржу МСБ-24 та доставив її в порт Гудаута. А 28 квітня кораблі «Кодорі» та «Гантіаді» грузинських ВМС нанесли 28 квітня 1993 р. ураження табору Шаміля Басаєва в Гудауті, зокрема, «Кодорі» випустив по табору 36 реактивних снарядів з установки «Град» [6, с. 52].

20 травня 1993 р. відповідно до домовленостей, досягнутих 14 травня Борисом Єльциним та Едуардом Шеварднадзе на зустрічі в Москві було запроваджено режим припинення вогню, проте, незабаром бойові дії відновилися.

Згідно практики, що вже склалася, росія водночас виступала в ролі миротворця і допомагала сепаратистам. У травні в Гудауту прибули російські офіцери зі спеціальною місією, які передали начальнику генштабу сепаратистів Султану Сосналієву космічні знімки грузинських позицій, які детально показували розташування важкої техніки, артилерійських установок, окопів, штабів командування тощо на грузинській стороні. Сама операція, з урахуванням накопиченого досвіду попередніх атак і допущених помилок, включала кілька напрямів, з яких головною метою був лише один, і фактично передбачала захоплення позицій на північ від Сухумі та була підготовчим етапом до фінального штурму Сухумі [2].

Одним з елементів операції, яка отримала назву «Буря – 777» мав стати морський десант. 1 липня 1993 р. о 21:00 операція була розпочата. З Гудаути вийшли дві морські самоходні баржі, одна з них - МСБ-24, свого часу захоплена у грузинських ВМС, у супроводі кількох катерів для прикриття. На одній з них знаходилася РСЗВ БМ-21 «Град», передана сепаратистам росіянами.

Незважаючи на те, що рух кораблів був зафіксований грузинською стороною, це не призвело до якихось суттєвих рішень.

Склад десантного загону нараховував близько 350 осіб. Підтверджено, що до складу десантного загону входили 100 російських козаків, 30 досвідчених бійців, відібраних з загонів Шаміля Басаєва, 25 осіб з абхазької діаспори, які проживають у Туреччині, група з 8 елітних офіцерів Придністров'я, північнокавказький загін із 50 осіб, група з 20 офіцерів російської регулярної армії, група із 50 осіб батальйону спецназу «Едельвейс», а також мешканці різних сіл Очамчирської області, добре знайомі з Тамишем та околицями. Тобто більшість десанту склали вихідці з росії [2].

На зустріч з десантом з Ткварчелі (т.зв. «Восточний фронт») вирушили абхазькі формування та найманці. Прорвавши грузинську оборону, сепаратистам вдалося взяти під свій контроль залізничну та автомобільні магістралі та зміцнитися у селах Лабра та Тамиш [9, с. 443]. Таким чином, Сухумі фактично виявився відрізанним від решти Грузії. У цих умовах грузинське командування прийняло рішення зосередити основну увагу на завданні головного удару саме по десанту, що висадився в Тамиші. Грузинські частини почали просуватися до Тамиша одночасно з двох сторін: Сухумі та Очамчирі. Після тривалих боїв, що тривали з 2 по 10 липня, грузинські формування успішно здолали завзятий опір російських спецназівців та найманців та ліквідували десант.

Під час боїв з десантом відбувся і перший морський бій в історії війни. 7 липня 1993 р. відбувся бій грузинського мінного тральщика “Гантіаді” (командир - Шукрі Копаліані) в районі Тамиша з кількома абхазькими катерами. Цей день відтоді відзначався як День Військово-морських сил Грузії [6, с. 52].

У боях за Тамиш противник зазнав чергової чутливої поразки. Загинуло близько 600 бойовиків, було потоплено 3 баржі та 1 корабель, виведено з ладу 2 танки, збито 2 вертольоти [9, с.443].

Проте, в цілому загалом липнева кампанія була успішною для абхазької сторони, оскільки 5-9 липня, у розпал Тамиської битви, сепаратисти взяли села Сухумського району: Ахалшені, Гума, Шрома, і тим самим оволоділи стратегічно вельми важливими висотами навколо Сухумі, що згодом фактично вирішило результат військового протистояння в цілому [9, с. 443].

Наступ сепаратистів на Сухумі і дії їх військово-морських сил Ситуація на абхазькому фронті з осені 1992 року до літа 1993 року залишалася незмінною, поки в липні абхазькі сили не розпочали черговий наступ на Сухумі, третє з початку року. 27 липня 1993 року, після тривалих боїв, у Сочі було підписано угоду про тимчасове припинення вогню, у якому росія виступала у ролі гаранта.

Втім, як і в попередні рази, перемир'я було використано сепаратистами та російськими проксі з КГНК для підготовки чергового наступу. Протягом 1-20 серпня грузинська сторона виконала вимоги угоди. Важка техніка була вивезена з Абхазії на судах, на лінії фронту біля р.Гуміста на околиці Сухумі залишилося лише два військових пости, грузинські військові частини виводилися або розформовувалися. Протягом першої половини вересня 1993 р. в Сухумі почали повертатися біженці [5, с. 127-128].

16 вересня 1993 р. сепаратисти порушили угоду про припинення вогню і розпочали штурм Сухумі. Повторилася ситуація липня 1993 р. В ніч з 15 на 16 вересня був висаджений десант в районі с.Тамиш. Формування сепаратистів з «Східного фронту» взяли під контроль авто та залізничні магістралі в районі Адзюбжа-Цагера, внаслідок чого Сухумі опинилися у напівоточенні. Було організоване постачання десанту по морю, яке втім не завжди було вдалим. Якщо 16 та 18 вересня сепаратистам вдалося розвантажити баржі, прибулі в район Тамиш, то 19 та 21 вересня спроби виявилися невдалими [10, с. 273].

В свою чергу, грузинські кораблі забезпечували доставку зброї, техніки, боєприпасів та особового складу до Очимчирського району, зокрема до с. Нові Кіндги, яке перебувало в осаді з суші, що дозволило провести успішний контрнаступ і вибити сепаратистів з Тамишу. Спроби флоту сепаратистів наблизитися до озера Скурча (штучна водойма, яка має сполучення з морем) успіху не мали.

З боку моря Сухумі було заблоковане морськими силами «Абхазької республіки». В умовах, коли сухопутні шляхи постачання опинилися під контролем сепаратистів та їх російських союзників, керівництво Грузії намагалось налагодити постачання повітряним шляхом, використовуючи для цього цивільні авіалайнери. На катерах сепаратистів були розташовані розрахунки з переносними зенітними ракетними комплексами (ПЗРК). Катери були розташовані поза зоною дії берегової артилерії і атакували літаки, коли останні виконували маневр на посадку з боку моря.

21 вересня 1993 р. у 8 км від берега був атакований ракетою літак Ту-134А-3, на борту якого знаходилися 6 членів екіпажу, 22 цивільні пасажери (серед них одна дитина) та продукти. Після потрапляння ракети літак впав у море.

На другий день, 22 вересня, був атакований літак Ту-154Б-1, на борту якого знаходилися 12 членів екіпажу та 120 грузинських поліціантів. Внаслідок аварії загинуло 108 осіб (100 поліціантів та 8 членів екіпажу).

Протягом 23 вересня ракетні пуски з боку абхазьких катерів були зафіксовані екіпажами ще трьох цивільних літаків, які йшли на посадку до Сухумського аеропорту, проте ракети цілей не досягли.

27 вересня 1993 р. Сухумі пав, а 30 вересня формування сепаратистів вийшли на адміністративну межу з Грузією на р.Інгурі. Захоплення міст та сіл сепаратистами супроводжувалися актами насильства по відношенню до цивільного грузинського населення. Близько 250 тис. чоловік, переважно етнічних грузинів, стали біженцями.

Отже, бойові дії на морі під час грузинсько-абхазького конфлікту 1992–1993 рр. стали унікальним прикладом застосування військово-морських сил у локальних конфліктах на пострадянському просторі. Географічні особливості регіону зумовили важливу роль морського компоненту, з Чорного моря здійснювалися десантні, логістичні операції, вогневі нальоти.

Попри обмеженість ресурсів та початковий етап формування, ВМС Грузії проявили гнучкість у використанні наявних цивільних суден для бойових завдань. Вони виконували широкий спектр функцій: від проведення десантних операцій і морських перевезень до вогневої підтримки сухопутних військ і протидії противнику на морі.

Прикладом успішної десантної операції стала Гагрська десантна операція грузинських військ 14-15 серпня 1992 р., завдяки якій вдалося отримати контроль над ділянкою грузинсько-російського кордону і створити критичну ситуацію для сепаратистів. Проте, незавершеність операції грузинських військ внаслідок політичних рішень призвели до втрати стратегічної ініціативи і, врешті решт, до поразки Гагрського угруповання.

У свою чергу, абхазькі формування, за активної підтримки росії та добровольців з Північного Кавказу, також змогли організувати морські десантні дії, що мало значний вплив на перебіг бойових дій. Незважаючи на поразку Тамишський десант у 2-11 липня 1993 р. призвів до захоплення важливих висот, що врешті решті відіграло вирішальну роль під час наступу на Сухумі у вересні 1993 р.

Досвід, отриманий в ході Тамишського десанту, був використаний сепаратистами в ході Сухумської наступальної операції 16-17 вересня 1993 р.

Таким чином, морський вимір конфлікту засвідчив, що навіть у локальних війнах невеликих держав морські операції можуть відігравати важливе значення. Досвід цього конфлікту виявив не лише вразливість держав, що перебувають на етапі створення власних ВМС, а й показав, що навіть у разі обмежених можливостей ефективна імпровізація може забезпечити успіх у низці операцій.

Джерела та література:

1. Выход Катрана. Сб. ст. и воспоминаний об Отечественной Войне Народа Абхазии 1992–1993 годов. Сухуми, 2017. 248 с.
2. Гігінєйшвілі Г. Тамишський десант. Gmas.ge. 20.07.2020. (грузинською мовою). URL: <https://surl.li/ckevta> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Жирохов М. Семена распада: войны и конфликты на территории бывшего СССР. СПб., 2012. 677 с.
4. Захаров В.А. 17 лет назад начался вооружённый конфликт между Грузией и Абхазией. Портал МГИМО. 14.08.2009. URL: <https://mgimo.ru/people/1443> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Конфлікти, що змінили світ. Колектив авторів. Харків: Фоліо, 2022. 192 с.
6. Ливенцев Д. Грузинские военно-морские силы. *Сова*. № 5(7). С. 50-58.
7. Ливенцев Д. Абхазские военно-морские силы. *Сова*. № 5(7). С. 59-62.
8. Лолишвили Г. Тамышский десант. *Независимая газета*. 06.07.1993.
9. Папаскири З. Абхазия. История без фальсификации. Тбилиси, 2010. 595 с.
10. Пачулия В. Грузино-абхазская война (боевые действия). Сухуми, 2010. 562 с.
11. Пряхин В.Ф. Региональные конфликты на постсоветском пространстве (Абхазия, Южная Осетия, Нагорный Карабах, Приднестровье, Таджикистан). М., 2002. 312 с.
12. Россия – Грузия. Итоговый документ Московской встречи 3 сентября 1992 года. URL: https://lawrussia.ru/texts/legal_185/doc185a417x330.htm (дата звернення: 20.02.2026).
13. Ураигишвили Б. Политический компромисс обернулся для Грузии военным поражением в Гаграх. *Известия*. 05.10.1992.
14. Цушба И. Добровольцы Отечественной войны народа Абхазии (август 1992 – сентябрь 1993 гг.). Сухуми, 2000. 126 с.
15. Шария В. Абхазская трагедия: сб. Сочи, 1994. 150 с.
16. Шария В. Неудавшийся штурм, который «навел шороху». *Эхо Кавказа*. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ekhokavkaza.com/a/28817924.html> (дата звернення: 20.02.2026).
17. Gigineishvili G. Gagra (1992): The Russian Verdict, Act One. *New Iveria*. №11. URL: <https://akhaliiveria.ge/en/article/> (дата звернення: 20.02.2026).
18. Hewitt, B.G. *The Abkhazians: A Handbook*. St. Martin's Press, 1998. 288 p.
19. Toft M.D. *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests, and the Indivisibility of Territory*. Pinceton Univercity Press. 2003. 226 p.

References:

1. Vyhod Katrana. Sbornik statej i vospominanij ob Otechestvennoj Vojne Naroda Abhazii 1992–1993 godov. Suhumi, 2017. 248 s. [in Russian].

2. Giginejshvili G. Tamishskij desant. Gmas.ge. 20.07.2020. (gruzinskoyu movoyu). URL: <https://surl.li/ckevta> (Accessed: 20 February 2026). [in Georgian].
3. Zhirohov M. Semena raspada: vojny i konflikty na territorii byvshego SSSR. Sankt-Peterburg. 2012. 677 s. [In Russian].
4. Zaharov V.A. 17 let nazad nachalsya vooruzhyonnyj konflikt mezhdru Gruziej i Abhaziej. Portal MGIMO. 14.08.2009. URL: <https://mgimo.ru/people/1443> (Accessed: 20 February 2026). [in Russian].
5. Konflikty, sho zminili svit. Kolektiv avtoriv. Harkiv: Folio, 2022. 192 s. [in Ukrainian].
6. Livencev D. Gruzinskie voenno-morskie sily. *Sova*. № 5(7). S.50-58. [in Russian].
7. Livencev D. Abhazskie voenno-morskie sily. *Sova*. № 5(7). S.59-62. [in Russian].
8. Lolishvili G. Tamyshskij desant. *Nezavisimaya gazeta*. 06.07.1993. [in Russian].
9. Papaskiri Z. Abhaziya. Istoriya bez falsifikacii. Tbilisi, 2010. 595 s. [in Russian].
10. Pachuliya V. Gruzino-abhazskaya vojna (boevye dejstviya). Suhumi, 2010. 562 s. [in Russian].
11. Pryahin V.F. Regionalnye konflikty na postsovetском prostranstve (Abhaziya, Yuzhnaya Osetiya, Nagornyj Karabah, Pridnestrove, Tadzhikistan). M., 2002. 312 s. [in Russian].
12. Rossiya – Gruzija. Itogovyj dokument Moskovskoj vstrechi 3 sentyabrya 1992 goda. URL: https://lawrussia.ru/texts/legal_185/doc185a417x330.htm (Accessed: 20 February 2026) [in Russian].
13. Uraigishvili B. Politicheskij kompromiss obernulsya dlya Gruzii voennym porazheniem v Gagrah. *Izvestiya*. 05.10.1992. [in Russian].
14. Cushba I. Dobrovolcy Otechestvennoj vojny naroda Abhazii (avgust 1992 – sentyabr 1993 gg.). Suhumi. 2000. 126 s. [in Russian].
15. Shariya V. Abhazskaya tragediya (sbornik). Sochi.1994. 150 s. [in Russian].
16. Shariya V. Neudavshijsya shturm, kotoryj «navel shorohu». *Eho Kavkaza*. 26.10.2017. URL: <https://www.ekhhokavkaza.com/a/28817924.html> (Accessed: 20 February 2026). [in Russian].
17. Gigineishvili G. Gagra 1992: The Russian Verdict, Act One. *New Iveria*. №11. URL: <https://akhaliiveria.ge/en/article/> (Accessed: 20 February 2026).
18. Hewitt, B.G. *The Abkhazians: A Handbook*. St. Martin's Press, 1998. 288 P.
19. Toft M.D. *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests, and the Indivisibility of Territory*. Pinceton University Press. 2003. 226 p.